

Кононенко А. Н.

**К ПРОБЛЕМЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КУКЛЫ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНОГО
ФЕНОМЕНА В ИСТОРИЧЕСКОЙ РЕТРОСПЕКТИВЕ**

В статье отражены особенности интерпретации игрушки, в частности куклы, как социокультурного феномена в современных культурологических и психолого-педагогических исследованиях. Представлено краткое рассмотрение истории создания и функционирования куклы в обществе; рассмотрены типология кукол, их роль в культурном развитии человечества и влияние на формирование личности ребенка.

Ключевые слова: игрушка, кукла, игрушечная культура, личность ребенка, воспитательный потенциал.

Kononenko A. N.

**TO THE PROBLEM OF THE DOLLS FUNCTIONING AS SOCIAL AND CULTURAL
PHENOMENON IN HISTORICAL RETROSPECTIVE**

This article deals with the special features of the toys' interpretation, in particular doll, as a socio-cultural phenomenon in the modern culturological and psychologo-pedagogical researches. A brief review of the creation history and doll's functioning in society is considered; the typology of dolls, their role in the cultural development of mankind and the influence on the child's personality formation are performed.

Key words: toy, doll, toy culture, child's personality, educational potential.

37.013:371.686 "19"

Кузьо І.В.

**НАВЧАЛЬНЕ КІНО У ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ ДОВОЄННОГО ПЕРІОДУ**

Стаття присвячена аналізу педагогічних досліджень навчального кіно довоєнного періоду, вивченню кола наукових інтересів тогочасних дослідників та їхнього розуміння природи і функцій навчального кінематографу.

Ключові слова: навчальне кіно, навчальний кінематограф, педагогічні дослідження, технічні засоби навчання, довоєнний період.

Протягом ХХ ст. вітчизняна педагогіка накопичила чимало шляхів вирішення різних навчальних та виховних питань, що й до цього часу не втратили своєї актуальності. Однією з галузей педагогіки, яка потребує постійної уваги, є оптимальне використання технічних засобів навчання, розуміння їх природи та видового різноманіття, особливостей застосування. Цікавими з цієї точки зору є дослідження, що стосуються навчального кіно, яке вже на початку свого зародження показало свою поліфункціональність у використанні в навчально-освітньому просторі.

Різноманітні питання історії, теорії та практики навчального кіно в загальноосвітній школі досліджувалися і в нашій країні, і за кордоном. Варто назвати роботи Б. Альтшулера, С. Архангельського, С. Гельмонта, І. Хінкіна, Є. Соловйової, Б. Толя, Г. Хозяїнова, Н. Шахмаєва та ін. Особливості навчального кінематографу в історичному ракурсі розкриваються у роботах С. Виноградова, А. Гельмонта, Ю. Менжинської, Л. Прессмана, С. Черепінського та ін. Аналіз різноманітних досліджень свідчить про досить глибоке і всебічне вивчення основних аспектів навчальної кінематографії. Але потребують усебічного вивчення дослідження науковців на початковому етапі існування навчального кіно. Це видається нам особливо цікавим, оскільки допомагає зрозуміти напрями руху педагогічної думки вже з моменту зародження кінематографу та першого виявлення в ньому навчального потенціалу до становлення безпосередньо навчального кіно.

Мета цієї статті – дослідити особливості педагогічних досліджень із питань навчального кіно у довоєнний період.

Навчальний кінематограф почав цікавити російських учених уже наприкінці XIX ст. Так, одні із перших згадок про навчальне кіно та його можливості містяться у книзі А.Ф. Данилова "Чарівний ліхтар" у 1897 році [3]. Уже в цій роботі розглядаються можливості фільмів у навчанні, вихованні молоді, їх місці в педагогіці. Разом із цим указано і на деяку педагогічну проблему, пов'язану із кінематографом, а саме – негативний вплив так званих "ненавчальних", розважальних фільмів, які здатні захопити глядача і перенести в неіснуючий світ, наштотувати на аморальні вчинки. Так чи інакше, у фільмах убачався великий потенціал, вплив яких залежав від правильного способу та мети використання.

Із перших років існування кінематографу педагогами обговорюються його можливості як засобу духовного розвитку особисті, як галузі педагогічної науки в процесі організації взаємостосунків глядача із фільмом, розвитку візуального мислення, сприйняття просторово-часової екранної реальності, проведення циклових переглядів із коментарями та лекціями, використання навчального кіно на уроках та ін.

Варті згадки зйомки зроблені у 1908 році Л. Толстим з нагоди його 80-річчя. Деякі кадри із цього документального фільму збереглися і до наших днів. Л. М. Толстой, вперше побачивши себе на екрані, був настільки здивований, що змушував демонструвати ці кадри кілька разів підряд, після чого заявив: "Необхідно, щоб кінематограф закарбовував російську дійсність у найрізноманітніших її проявах. Російське життя при цьому має відтворюватися кінематографом таким, як воно є, при цьому не варто гнатися за вигаданими сюжетами" [1].

У перші десятиліття XX ст. починають закладатися перші ідеї методики використання навчального кіно на уроках, оскільки у багатьох школах Москви, Курська, Астрахані, Одеси були кінопроектори, які вже тоді використовувалися часто [8]. Проте мова не йде про масовість і тим більше систематичність.

На думку сучасної російської дослідниці Л. А. Іванової [4], саме в 20-х роках XX ст. були закладені основи нової галузі науки – кінопедагогіки, чому сприяли відкриття кінематографа С. Ейзенштейна, В. Пудовкіна, Д. Вертова, О. Довженка, Л. Кулешова та ін.: "Мова екранного мистецтва, специфіка його сприйняття, вплив на свідомість, світогляд глядача, по суті, визначили зміст кінопедагогіки і кіноосвіти в цей період" [4, с.4].

Важливість кіно як навчально-виховного засобу відображена в партійних документах перших десятиліть XX ст., різноманітних статтях, дослідженнях діячів науки, мистецтва, учителів.

Кіно згадується серед головних засобів позашкільної освіти вже в 1919 році у партійному документі, прийнятому 8-м з'їздом РКП (б), в новій програмі партії [9].

На початку XX ст. з'являються роботи, в яких здійснені спроби в науковий спосіб обґрунтувати застосування кіно в школі, проблеми сприйняття кіно учнями, питання методики використання фільму на заняттях. Зокрема, про це йдеться у виступі Н. Крупської в журналі "На шляхах до нової школи", збірнику статей за редакцією А. М. Гельмонта "Кіно – діти – школа" [155], статті Ю. І. Менжинської [7], Б. М. Кандиріна [5].

У мистецтвознавчих джерелах перших десятиліть XX ст. прослідковується інтерес до так званого дитячого кінематографу. Так, із 1924 року виходить інформація про регулярний випуск таких фільмів. Це свідчить про свідомий інтерес кінематографістів і педагогів до кіно як засобу виховання підростаючого покоління.

Уже в 30-х роках XX ст. фільм почав завойовувати своє право на існування у школі як засобу навчання. Про те, як широко застосовувалося кіно, свідчать і педагогічні журнали, в яких друкувалися статті із питань використання шкільного кіно, а саме: "Початкова школа"; "Радянська педагогіка"; "Географія у школі"; "Фізика у школі"; "Біологія у школі"; "Природознавство у школі"; "Хімія у школі"; "Сім'я і школа"; "Іноземні мови в школі"; "Природа і школа"; "Російська мова і школа".

Із 1933 по 1936 рік виходить спеціальний журнал "Навчальне кіно", що висвітлював питання методики, організації, техніки та використання навчальних фільмів. На сторінках

збірника протягом трьох років було вміщено вісім редакційних статей і резолюцій, триста сорок чотири статті радянських авторів, тридцять шість реферативних матеріалів, дев'ятнадцять перекладних статей, шістдесят шість інформацій, вісім технічних оглядів і цілий ряд інших матеріалів. Крім цього, у розглянутий період було опубліковано дев'ятнадцять книг, збірників та брошур із різних питань використання навчального кіно, шістдесят три статті у збірниках, журналах, учених записках і різних методичних посібниках, кілька газетних статей, дві кандидатські дисертації. Починають з'являтися роботи, присвячені питанням використання кіно у викладанні окремих шкільних предметів. У 1933 році з літератури і російської мови їх було сім, з математики – одна, з історії – чотири, географії – шістнадцять, фізики – дев'ять, хімії – чотири, біології – тридцять два і т. д. [4; 8]. Як бачимо, найкраще розроблялися методичні основи використання кіно на уроках біології, найгірше – математики. До речі, така тенденція буде прослідковуватися і в наступні етапи.

У літературі цього періоду розвитку навчального кіно особливе місце продовжують займати роботи Н. К. Крупської. У статті "До питання про програми в ФЗС, прикріплених до текстильної промисловості" (1931), у виступі на Першій Всеросійській конференції з педагогічної освіти (1931), у підсумковому виступі на дискусії в Товаристві педагогів-марксистів з питань використання кіно для цілей навчання і виховання в січні 1932 року, у статтях "Питання кінофікації школи" та "Що можна і потрібно показувати дітям різних віків" (1932) вона знову і знову вказує на кіно як важливий навчальний засіб, на його надзвичайну переконливість, на необхідність урахувувати наукові дані про особливості дитячого сприйняття як при підборі фільмів, так і при їх створенні, на відборі зорових образів у фільмі, на актуальності створення наукової методики використання навчальних фільмів.

Та головну увагу Н.К.Крупська акцентує на ролі кіно в політехнічному навчанні. "У питаннях політехнізму, – стверджувала вона, – кіно має зовсім виняткове значення. Як показати, наприклад, що одні й ті ж процеси відбуваються в різних галузях роботи? Не можна ж оббігати всі заводи, а кіно може показати і розвинути все це в зв'язку і на основі, достатньо однієї екскурсії, яка була проведена раніше і знята. У наявних колекціях кінофільмів дуже часто дається не те, що треба: показується велика кількість виробничих машин, рухливих виробничих процесів, але все це з точки зору політехнізму не продумано, не осмислено і тому мало корисно. У виробничих фільмах потрібно показати сировину, її добування, перевезення, переробку, виробничі процеси і продукцію, потрібно показати хлопцям, звідки береться сировина, наприклад, бавовна, як вона доставляється на фабрику, які зустрічаються труднощі при навантаженні, переробці і т. д. Щоб вийшло чітке уявлення про виробництво. Велике значення мають сільськогосподарські фільми, покази господарського життя колгоспів..." [6 с.68].

Можна припустити, що Н.К.Крупська була добре знайома з фондом фільмів для використання в школах тридцятих років. Ідеї Н.К.Крупської отримали широкий розвиток у педагогічній літературі, присвяченій проблемам політехнічної освіти.

Перші серйозні, обґрунтовані публікації з питань навчального кіно з'явилися в СРСР саме у 30-ті роки. Це роботи А. М. Гельмонта, Б. А. Альтшулера, М. І. Жинкіна, Б.В. Кубеева. Для них є спільним розгляд навчальної кінематографії в основному в порядку постановки проблем чи обміну досвідом використання фільмів на уроках. Поступово визначалися загальнопедагогічні вимоги до фільму, виходячи з основних принципів навчання; були зроблені спроби систематизувати кінозасоби, визначити вимоги до відбору матеріалу, зображальних засобів, до структури і зорового ряду навчального фільму.

Уже у довоєнні роки навчальне кіно почало активно розглядатися у контексті технічних засобів навчання (ТЗН). Так, сформувалося розуміння цього явища: технічні засоби навчання – це системи, комплекси, пристрої та апаратура, яка застосовується для передачі та обробки інформації у процесі навчання з метою підвищення його ефективності. За функціональним призначенням ТЗН зазвичай поділяються на три основні класи: інформаційні, контролюючі та навчальні [8].

Навчальне кіно вже у довоєнних дослідженнях відносили до інформаційних ТЗН, поруч із радіомовленням, статичною діапроекцією, лінгафонним обладнанням. Педагогічна думка вказувала, що такі засоби можуть успішно використовуватися як для подачі навчальної інформації у межах заданого навчання (лекція, цикл лекцій), так і для посилення наочності навчального матеріалу при різних формах навчальної інформації.

У цілому педагогічні дослідження довоєнного періоду мали різні вектори руху наукової думки. Це пов'язано, по-перше, із новизною самого явища навчального кіно, по-друге, із синкретичною природою навчального кінематографа, яка потребувала глибокого вивчення та розуміння. Пошуки тогочасних дослідників стали основою для подальших розвідок і комплексного вивчення навчального кінематографа.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архангельский С. И. Учебное кино / С. И. Архангельский. – М.: Учпедгиз, 1959. – 264 с.
2. Гельмонт А. М. Кино как фактор воспитания / А. М. Гельмонт // Вестник просвещения. – 1927. – № 5. – С.9 – 21.
3. Данилов А. Ф. Волшебный фонарь: устройство его и способ употребления / А. Ф. Данилов. – М., 1897. – 160 с.
4. Иванова Л. А. Линия кинообразования в педагогике России (конец XIX – XX вв.) / Л.А. Иванова // "Magister Dixit" – научно-педагогический журнал Восточной Сибири. – 2012. – №2 (06) // <http://md.islu.ru/node/379>
5. Кандырин Б. Н. Детское и учебное кино / Б. Н. Кандырин // Искусство в школе. – 1929. – № 2 – 3. – С. 57–58.
6. Крупская Н.К. Что можно и нужно показывать детям разных возрастов / Н. К. Крупская // На путях к новой школе. – М., 1932. – №2-3. – С.68–69.
7. Менжинская Ю. И. Ближайшие задачи в области кино для детей / Ю. И. Менжинская // На путях к новой школе. – 1927. – № 4. – С.5-14.
8. Прессман Л. П. Основы методики применения экранно-звуковых средств в школе / Л. П.Прессман. – М.: Просвещение, 1979. – 176 с.
9. Программа Российской Коммунистической Партии (большевиков) // <http://www.agitclub.ru/center/comm/rkpb/1919progr.htm>

Кузё И.В.

УЧЕБНОЕ КИНО В ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ДОВОЕННОГО ПЕРИОДА

Статья посвящена анализу педагогических исследований учебного кино довоенного периода, изучению круга научных интересов исследователей и их понимания природы и функций учебного кинематографа.

Ключевые слова: учебное кино, учебный кинематограф, педагогические исследования, технические средства обучения, довоенный период.

Kuzo I.V.

THE EDUCATIONAL CINEMA IN PEDAGOGICAL RESEARCHES OF PRE-WAR PERIOD

The article is devoted to the analysis of pedagogical researches of the educational cinema of pre-war period, study of circle of scientific interests of researchers and their understanding of nature and functions of the educational cinema.

Key words: the educational cinema, educational cinema, pedagogical researches, technical equipments of studies, pre-war period.